ԵՐԵՍՈՒՆ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 3553 — ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ 10 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1883 — Ն. Տ. 22 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1883

ՄԱՍՐԱՊ

ԼՐԱԳԻՐ

40 ՓԱՐԱԶ — ՀԱՆԱԳԱՋՕՐԵԱՅ — 40 ՓԱՐԱԶ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ՊԱՅՄԱՆՔ

Տարեկան գին կ. Պոլսոյ համար 10 մէճիտ
» » Գաւառաց » 12 »
Վեցամսեայ » կ. Պոլսոյ » 5 1/2 »
» » Գաւառաց » 6 1/2 »
Եռամսեայ » կ. Պոլսոյ » 3 »
Օտար թղթատարով ղրկուած 2 1/2 լիրա
Յանուցման տողը մէկ անգամի համար 3 ղրշ.
երկու անգամի համար 2 ղրշ է. աւելի անգամներու համար զատ տակարկութիւն կը մինի

ՊԱՅՄԱՆՔ

Դուրս գնացած լրագրաց ճամբու ծախքը խմբագրութեան վրայ է։

Լրագրոյս վերաբերեալ նամակ կամ որ եւ իցէ գրութիւն խմբագիր Տնօրէնին պիտի ուղղուի կ. Պոլիս Բիզա փաստա եօղուշը, Շարդ Զարշըսը թիւ 37 Մասիսի գրասենեակը։

Նամակաց ծախքը չմերձաւորուած նամակ չընդունուիր։

Չստորագրած նամակ, յօդուած, եւայլն ես չեն արուիր։

Կ. ՊՈԼԻՍ 10 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

—=—

Վեհ. Սուլթանը. Պէշիքթաշի թաղապետութեան գլուխ Վէհպի էֆէնտին և քաղաքապետութեան առաջին երկրաչափ Մէհմէտ էֆէնտին Իլլայի Բ. աստիճան և կայսերական պալատան թարգման Բէյ-ցիտ պէյին Բ. կարգի Օսմանիէ պատուանշան շնորհեց։

Բուսանիոյ կառավարութիւնն արտաքին գործոց նախարար Արիֆի փաշային «Աստղ Բուսանիոյ» պատուանշանին մեծ ժապաւէնն և արտաքին գործոց նախարարի խորհրդական Տատեան Յարութիւն էֆէնտիի և նոյն նախարարութեան թղթակցութեան սենեկին տնօրէն Բրէֆէթ էֆէնտիին «Թագ Բուսանիոյ» պատուանշանին մեծ ժապաւէնն և արտաքին գործոց նախարարութեան քարտուղար-թարգման Կիւլպեան Միքայէլ էֆէնտիին Աստղ Բուսանիոյ պատուանշանին Դ. կարգը շնորհեց։

Վեհ. Սուլթանին թիկնապահ գնդապետ Սիւլէյման պէյ՝ Ն. կ. վեհափառութեան հրամանաւ՝ նախընթաց օրը Զէյմէ ուղեւորեալ երկրաչարժին պատճառած աղետին վրայ ճիշդ տեղեկութիւններ առնելու համար։

Աւստրիական դեսպան Պ. Քալիչէ շաբաթ կէս օրէն յետոյ Վեհ. Սուլթանին ներկայանալու պատիւ ունեցաւ։

Ռուսական դեսպան Պ. Տը. Նելիտոֆ և Աւստրիական դեսպան Պ. Քալիչէ՝ շաբաթ օրը Բ. Դուռն երթալով տեսակցեցան Մեծ Եպարքոս Բարձր. Սայիտ փաշային եւ Արտաքին գործոց Նախարար Բարձր. Արիֆի փաշային հետ։

Ճերիտէի Հավատիս կը ծանուցանէ թէ Վեհ. Սուլթանին որդիքն յառաջիկայ երկուշաբթի օրը պիտի թլփատուին։ Այս առթիւ բազմաթիւ աղքատ իսլամ տղայք ալ պիտի թլփատուին ձրիապէս։

Անգլիական «Պայպլ Սոսայըթի» (Աստուածաշունչի ընկերութիւն) ընկերութեան կողմէ պատգամաւորութիւն մը շաբաթ առաւօտ Անգլիական դեսպան Լորտ Տըֆրինի ներկայանալով՝ յայտնեց թէ ընկերութիւնը Թուրքիոյ մէջ իւր նպատակին հասնելու մասին դժուարութեանց կը հանդիպի և Անգլիոյ ազակցութիւնը խնդրեց։

Մէջերկրականի անգլիական նաւախմբին հրամանատար Լորտ Ջոն Հէյ ծովապետն, որ այս պահուս Միտիլլի կղզւոյն առջեւ կը գտնուի իւր նաւախմբով, ի մտոց Հէլիքոն շոգենաւով մայրաքաղաքս պիտի գայ իւր յարգանքը մատուցանելու Վեհ. Սուլթանին։ Անոյշ վերջն անգլիական նաւախումբն Զմիւռնիա պիտի երթայ, ուր պիտի մնայ մինչեւ որ հարկ եղած ատենն առնու և ապա Մալթա պիտի վերադառնայ քանի մ'օր կիպրոս կենալէ յետոյ։ Անհիմն է այն լուրը թէ անգլիական նաւախումբն կերթայ եւս պիտի հանդիպի։

Կը ծանուցուի թէ Մանչէսթերի և Պոլսոյ մէջ վաճառատուն ունեցող էլէօթերիատիս ընկերութիւնն սրանկութիւն հրատարակած է 20,000 Օսմ. ոսկի բացով, որոյ 0/0 ին 30 ը պիտի վճարուի եղեր։

Քարբերդի կուսակալ Ապտ-իւլ-Նաֆի էֆէնտի Քարբերդի մէջ Մամուրէն-է-Ղազէ անուամբ պաշտօնական լրագիր մը հիմներ է։

Զրոյց կայ թէ, կ'ըսէ Թերճէմանը Հագիգաթ, Կայսերական վեցերորդ զօրաբանակին (Պաղատ) հրամանատար միւշիր Հիւսայէթ փաշա պաշտօնանկ եղած է։

Շաբաթ առաւօտ Ռուսական երակայմ և երկկաթայծովառաքակը զրահաւոր մը վոսքորէն անցնելով Սեւ ծով գնաց,

Զեւարական և երկրագործական նախարարութիւնն իմանալով որ Նիկոմիդիոյ անտառաց քննիչ Բիզա էֆէնտի բազմաթիւ զեղծումներ գործած է, քննիչ յանձնախումբ մը կարգեց յիշեալ պաշտօնատարին արարքները քննելու համար։

Բաղաքապետութիւնը պաշտօնական աղդով մը կը հերքէ ժուրնալ տը Քոնսթանթինոբլի տուած այն լուրը թէ Քիւչիւք-Զէքմէճէի գաւառակին մէջ Այ-Եորկի գիւղին նպարավաճառին գլուխը կտրուած էր զննեալ չարագործներու կողմէ։ Իրողութիւնը սա է թէ յիշեալ նպարավաճառը գիւղացի քանի մը տղայոց հետ վէճ մ'ունեցեր է վերբերեալ Քիւչիւք-Զէքմէճէի նախագատ ատենին առջեւ կը քննուի։

Վագըթ իւր այս աւուր թուով կը դանդատի թէ Եէնի—ճամիի մզկիթին, Թոփհանէի աշտարակին և Սուլթան Պայազիտ, Սպարապետութեան դրան վրայ, գտնուած ժամացոյցներն, որք սովորաբար ճիշդ կը համարուին, ընդհակառակն ճիշդ լինելէ հեռի են։ Վագըթ ձեռնհաս իշխանութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ այս անկանոնութեան վրայ։

Բեգրսպուրկի կաղէթը ծանուցանելով թէ Երուսաղէմի Ցունաց Նորընտիր Պատրիարք Տ. Նիկոդիմոս Բեգրսպուրկ գտնուած միջոցին չէ ուզած իբրեւ Պատրիարք պատարագ մատուցանել, կ'ըսէ թէ այս իրողութիւն այլ և այլ զրոյցներու առիթ տուած է ժողովրդեան մէջ։ Բայց այս մերժումս սա իրողութեամբ կը բացատրուի թէ, կը յարէ յիշեալ լրագիրը, Նորընտիր Պատրիարքն՝ Օսմ. հպատակ լինելով, ըստ հինաւուրց սովորութեան՝ չկրնար պատրիարքութիւն ընել՝ Վեհ. Սուլթանին ներկայանալով՝ իւր Պատրիարքական Ֆերմանին ստանալէ առաջ։

Թերճէմանը Հագիգաթ կ'իմանայ թէ հանրային կրթական նախարարութիւնը լեզուաբանական դպրոց մը պիտի բանայ, ուր Ֆրանսերէն լեզուն հիմնովին պիտի ուսուցուի։ Դուրսէն առնուելիք աշակերտներէն զատ, Բ. Դրան քանի մը դրասենեկաց պաշտօնեայներն ալ օրն երկու ժամ յիշեալ վարժարանն յաճախելով օտար լեզու պիտի ուսանին ստիպողաբար։ 25 տարեկանէն վեր աշակերտ չպիտի ընդունուի և տարեկան վարձ մը պիտի առնուի եղեր աշակերտներէն։

Բիւսթէնճէէն երէկ 408 իսլամ գաղթական եկաւ մայրաքաղաքս։

Զմիւռնիոյ կուսակալն անձամբ Զէյմէ գնաց Իսմայիլ շոգենաւով, որ մեծ քանակութեամբ վրան և նպարեղէն առած էր։ Կուսակալը Զէյմէէն հոկտ. 8 թուով հետեւեալ հեռագիրն ուղղած է Ներքին գործոց նախարարութեան։

«Ուրլայի գաւառակին մէջ 200 տուն փլած և 1,000 հոգի անպատսպար մնացած են. 2 հոգի մեռած և 17 հոգի ալ վիրաւորուած են։ Ասոնք վրաններու և խրճիթներու մէջ զետեղուեցան, և իրենց ուտեստի վերաբերեալ պիտոյքը կը հոգացուի։ Զէյմէի շրջակայ 10 գիւղերու մէջ բոլորովին կործանեալ տուներու թիւն է 3,639, իսկ մեռնողներուն թիւն է 57 և վիրաւորելոց թիւն՝ 151։ 14,697 բընակիչք անպատսպար մնացած լինելով, կառավարութեան կողմէ սնունդ կ'ստանան և հետզհետէ վրաններու և խրճիթներու մէջ զետեղուելու վրայ են։ Վիրաւորք՝ իբրեւ հիւանդանոց շինուած խրճիթի մը մէջ՝ կը դարմանուին ձեռամբ բազմաթիւ բժշկաց և վիրաբուժից։ Բուն Զէյմէի մէջ տուներուն հաշիւ 0/0 ին 25 ը թեթեւապէս վնասուած են. հետեւապէս Զէյմէի բնակիչք ճշմարտութեան հակառակ վարուած են ըսելով թէ անպատսպար մնացած են։ Արկածելոց բնակութեան և սնունդեան արագապէս հոգ կը տարուի։ Բէլիս-Ցերէք գիւղն կործանեալ գիւղօրէից մէջտեղն և ծովեզրին մօտ գտնուելով, նպաստից բաշխման կեդրոնն անդ հաստատուած է։»

Հալէպէն կը ծանուցուի մեզ թէ, կ'ըսէ Մոնիթէօր Օրիանթալ, 200 Հէնրի Մարթինի հրացան գողցուեր են քաղաքին զինարանէն և Պէտվիներու վաճառուեր են, որք աւարառութիւններ ընելու գործածեր են զանոնք։ Զինարանին տնօրէնը ձերբակալուելով հարցաքննութեան ենթարկուեր է։

Թերճէմանը Հագիգաթ կը պատմէ թէ վախճանեալ Վալիտէ Սուլթանին հիմնած հիւանդանոցին պաշտօնեայք 1296 և 1297 տարիներու անվճար ամսականաց փոխարէն տարի ու կէս առաջ Էվկաֆի նախարարութենէն 100,000 ղրուշի հավալէ մը ստացեր են դաւառաց միոյն վրայ։ Բայց չեն կրցած բան մ'ստանալ այդ հավալէէն։ Քանի մը շաբաթ առաջ մայրաքաղաքիս սեղանաւորներէն մէկուն զեղչել տալեր են զայն 58.000 ղրուշ կորցնելով։ Սակայն զարմանալի կէտը սա է թէ այս զեղչման գործողութեան կատարուելէն 15 օր յետոյ 100,000 ղրուշի գումարը Պոլիս հասեր է և սեղանաւորն այս կերպով 58,000 ղրուշի գումար մը շահեր է։ Յիշեալ լրագիրը զարմանալի կը համարի այս զուգադիպութիւնն և ցաւ կը յայտնէ թէ տէրութեան պաշտօնեայք այսպէս յաճախ կը կորուսանեն իրենց ամսականաց մեծ մասը։

Բեգրսպուրկի լրագիրը կ'ըսեն թէ ի մտոց Պուլղարիոյ նկատմամբ կարեւոր որոշումներ պիտի տրուին։

Տեղական լրագրերէ առնելով ծանուցինք թէ քարիւղէն առնուելիք մթերանոցի տրոց խնդիրը քննող յանձնախումբն իւր աշխատութիւններն աւարտեր է երկու կողմանց գոհացուցիչ կերպիւ։ Ընդհակառակն, Ֆար տիւ Պոսֆոր իւր շաբաթ աւուր թուով կ'ըսէ թէ յանձնախումբը՝ խնդրոյն խորը մտնելէ առաջ՝ ցարդ նախնական քննութեամբը պարապած է մթերանոցի արտօնատարց և օտար դեսպանատանց ոմանց միջեւ ծագած վէճը դիւրաւ կարենալ լուծելու համար։ Այս վէճ գլխաւորաբար սա իրողութեան մէջ կը կայանայ թէ արտօնատարց պահանջած տուրքը տարապայման է։ Արդարեւ Սամի պէյ և ընկերք՝ մէն մի ռնտուկի համար 90 փարա տուրք կ'ուզեն առնուլ, փոխանակ 50 փարայի, զոր քաղաքապետութիւնը կ'առնուր մթերանոցի արտօնութեան տրուելէն առաջ։ Արդ, յանձնախումբը նախ այն ծախուց քննութեամբն զբաղած է, զոր հարկ եղած է ընել մթերանոցներու և նաւամատոյցներու շինութեան համար, որպէս զի կարենայ արդար գին մ'որոշել, որ պիտի պահանջուի վաճառականներէն։ Յանձնախումբն իւր այս քննութիւնը գրեթէ աւարտած էր, երբ մայրաքաղաքիս առեւտրական ատեանն՝ արտաքին գործոց նախարարութեան դիմելով՝ յանձնախմբին մէջ պատուիրակ մ'ունենալու արտօնութիւն խնդրեր է, առարկելով թէ այս խնդիր մեծ կարեւորութիւն ունէր Օսմ. վաճառականութեան համար։ Արտաքին գործոց նախարարն ընդուներ է այս առաջարկն և հետեւապէս առեւտրական ատեանն իւր կողմէ պատուիրակ մը պիտի նշանակէ, որոյ անուանման կ'սպասէ յանձնախումբն իւր նախնական քննութիւններն աւարտելու համար։ Ինչպէս կը տեսնուի, յանձնախումբը տակաւին հեռի է վերջնական որոշում մը տալէ։

Հելլենական լրագիրք կը ծանուցանեն թէ վերջին օրերս Լարիսայի մէջ փոթորիկ մը պատահելով մզկիթ մը փլեր է։ Իսկամ բնակիչք նախախնամութեան մէկ ազդարարութիւն համարեր են այս դէպքն, որով ուզած է եղեր յայտնել Իսլամաց թէ պէտք է որ Իսլամական երկիրներ գաղթեն։ Բազմաթիւ Իսլամաբնակ գիւղեր ամայացած են, բնակչաց մեծ մասը գաղթած լինելով։

ՄԷՃՄՈՒԱՅԻ ՀԱՎԱՏԻՍԻ ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

—=—

Շաբաթ օրը ժամ 7 1/2ին Եղեռնադատ Ատենին առջեւ սկսաւ Մէճմուայի Հավատիս լրագրոյ տընօրէն Թոլայեան էֆէնտիի դատաստանն։ Իւր փոխանորդն էր Գերէնֆիէճեան Հ. Դրիգոր։ Հարիւրաւոր ունկնդիրք ներկայ էին։

Կարդացուեցան Ամբաստանիչ Ատենին տեղեկագիրն և Ընդհ. դատախազին ամբաստանագիրն, որք յիշելով Մէճմուայի մէջ Քոլէրայի առթիւ հրատարակեալ ծանօթ յօդուածը, կ'ամբաստանէին Թոլայեան էֆէնտին թէ դիտում ունեցած է «Օսմանեան կառավարութիւնը ժողովրդեան ատելի երեւցնելով ժողովուրդն յապստամբութիւն գրգռել ընդդէմ տէրութեան։»

Եղեռնադատ Ատենին Ա. Նախագահ Վսեմ. Վասաֆ էֆէնտի սովորական հարցումներն ամբաստանելոյն ուղղէլէ յետոյ, Մէճմուայի մէջ հրատարակեալ յօդուածը կարդալ հրամայեց։ Այս ընթերցման միջոցին թէ՛ ամբաստանելոյն և թէ՛ իւր փոխանորդին կողմէ բողոքալի ընդմիջումներ տեղի ունեցան թէ հայերէն լեզուի համեմատ զատ զատ հրատարակեալ և վերջակէտներով բաժանեալ հատուածներ թուրք լեզուի վերածուելով իրարու խառնուած էին, որ խմբագրին հրատարակութեան իմաստը կ'այլայլէ բնականապէս։ Դատաւորք ընդունեցին այս դիտողութիւններն, և բնագիրն Հ. Էնֆիէճեանի ձեռք թողլով, և թարգմանութիւնն ալ Բ. Նախագահ Հիւսէյն Համիտ պէյ իւր ձեռքն առնելով, պէտք եղած բաղդատութիւնները ընելու, և ուշադրութեան առնելու դիտողութիւնները։

Պատասխանելով Ա. Նախագահին ինչ ինչ նոր հարցմանց, ամբաստանեալն ամենայն սաստկութեամբ մերժեց իրեն վերագրեալ դիտումը։ Յետոյ խօսք առաւ Հ. Էնֆիէճեան, որ դրաւոր յոյժ ընդարձակ պաշտպանողական ճառ մը կարդաց, որոյ միայն կիսուն ընթերցումը մինչեւ ժամ 11, այսինքն աւելի քան երկու ժամ տեւելով, շարունակութիւնն այսօրուան թողուեցաւ։ Հ. Էնֆիէճեան խիստ աղդու և զգայուն ոճով մ'և պերճախօսութեամբ կը պաշտպաներ ամբաստանեալը։ Կ'ըսէր. Ուշադրութեան պէտք է առնուլ թէ այդ յօդուած այնպիսի ժամանակ մը դրուած էր, յորում Քոլէրայի համար կ'ըսուէր թէ Դարդանէլ հասած է, և մայրաքաղաքիս ժողովուրդն ահ ու սարսափի մէջ լինկած էր. պէտք էր այնպիսի ոճով մը դրել քոլէրային վրայ, որ ժողովուրդին վախը փարատէր. ուստի, Մէճմուա Լէրէյէճ (զաւեշտ) խորագրով յօդուած մը հրատարակեց, որուն մէջ զանազան նիւթերու վրայ խօսքեր կան. յօդուածը կ'ըսեր թէ. «Եթէ քոլէրան Աստուածային պատուհաս լինէր, Եգիպտոսն և Զինաստանէն Օսմ. կայսրութեան երկիրները կուգար, յորում զրկանք ու հարստահարութիւնք կը տիրեն։» Հ. Էնֆիէճեան լրագիր ի ձեռին աղաղակեց Մէ՞ ուստից հարուած են այս վերջին երկու բառեր, որք յօդուածին մէջ չկան։ Բաց աստի, մինչդեռ յօդուածին մէջ քոլէրան Եգիպտոսէն և Զինէն հոս կուգար ըսուած է, ընդհանուր դատախազին ամբաստանագրին մէջ «Եգիպտոս» բառն «Հնդկաստան»ի վերածուած է, որպէս զի կարելի լինէր «հոս» բառն ալ «Օսմանեան պետութեան երկիրները» բառերուն փոխել, ըստ որում Եգիպտոս Օսմանեան պետութեան մէկ մասը կը կազմէ. — մինչդեռ յօդուածագիրն «հոս» բառով Բերայի կ'ակնարկէր, ուր ապականութիւնք կը վխտան։ Եթէ յօդուածն ինքնին ՀԱՍԱԿԱՐ լինէր, Տպագրական Տեսչութիւնն հարկ եղածը կը տնօրիներ անմիջապէս, մինչդեռ 18 օրեր անցնելէ յետոյ, մեր ներքին թշնամեաց թելադրութեամբ, յօդուածը Վեհ. Սուլթանին կը հաղորդուի՝ չարամտութեամբ մեկնելով, և խնդիրը դատաստանի կը թողուի, բայց դատաւորք ասկէ պէտք չէ հետեւցնեն թէ Ն. Վեհափառութիւնն անպատճառ կ'ուզէր որ այս խեղճ մարդ (ամբաստանեալը) դատապարտուի։ Աստ պերճախօս ատենաբանը փառաւոր գովեստ մը խօսեցաւ Վեհ. Սուլթանին արդարասիրութեան վրայ, որ մեծ տպաւորութիւն ըրաւ թէ՛ դատաւորաց և թէ՛ ունկնդրաց վրայ։ Նմանապէս մեծ տպաւորութիւն ըրին իւր սա խօսքերը. «Ես փաստաբան չեմ. այլ ի գթոյ շարժեալ, իբրեւ հոգեւոր հովիւ, եկած եմ պաշտպանել իմ այս թշուառ ոչխարս, որ բազմանդամ ընտանեաց ու զաւակներու տէր է, և իւր բոլոր կեանքն անարատ անցուցած լինելով հանդերձ, այժմ զբաղարութեան մը զոհ կ'երթայ։ Ցեա՛ւք դատաւորք, վստահութեամբ Ձեզ կը դիմեմ, մէկ ձեռքերնիդ առէք Արդարութիւնը, միւս ձեռքերնիդ առէք Գթութիւնը, որ Օսմանցւոց յատկանիշն է, և որով օժտեալ է մեր Օգոստափառ Սուլթան Համիտ Կայսրն։»

Գալով ամբաստանելոյն վերագրուած գրգռիչ դիտման, Հ. Էնֆիէճեան աղաղակով յայտարարեց թէ «յիմարներն իսկ չեն կրնար այդպիսի չար դիտում մը վերագրել քննադատուած յօդուածին»։ Այս պահուն ընդհ. դատախազն ընդմիջեց՝ իրեն վերագրելով զայս ակնարկութիւն. բայց Հ. Էնֆիէճեան իւր խօսելու աղատութեան վրայ պնդեց ամենայն սաստկութեամբ, և ընդհ. դատախազին դէմ ակնարկութիւն ըրած չլինելն յայտնեց։

Դատն այսօր կը շարունակուի, և վաղը պէտք եղած մանրամասնութիւնները կուտանք։

ՀԵՌԱԳՐԵՐ

Այս սիւնակս հասած հեռագրէր

Վիէննա 19 հոկտ.

Ռուսիոյ դեսպանատան զինուորական կցորդ Քոլպար գնդապետը Սոֆիա ուղեւորեցաւ Պուլղարական բանակին կազմակերպման խնդրոյն եւ իշխանապետութեան ծառայող ռուս սպայից վիճակին վրայ Ալէքսանդր իշխանին հետ բանակցելու համար։

Լոնտրա, 20 հոկտ.

Կը հեռագրեն առ Թայմզ.

«Պիսմարգ իշխանը ծանր հիւանդ է. իւր բժիշկներն ամեն մտաւորական աշխատութիւն արգիլեցին իրեն»։

Շանկայի 20 հոկտ.

Կը հաստատեն աստ թէ 2500 Զինական զօրք ի մտոց Աննամ պիտի երթայ զինուորական հետազօտութիւն մ'ընելու համար։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—=—

Բ. Դրան կրօնական գործոց տեսուչը շաբաթ օրը Ս. Պատրիարք Հօր այցելութեան երթալով ի խաղիւղ, Ն. Սրբազնութեան անուան տարեդարձը շնորհաւորեց։

Ցունաց Պատրիարքն ու Պուլղարաց Էքզարքն ալ իրենց կողմէ մէկ մէկ պատուիրակ ղրկած էին Ն. Սրբազնութեան անուան տարեդարձը շնորհաւորելու։

Կ'ըսուի թէ Վեհ. Սուլթանին բժշկապետ Մավրոյէնի փաշա յանձն առեր է մերթ ընդ մերթ Ս. Պատրիարք Հօր այցելել և նորա հիւանդութիւնը դարմանել։

Այս աւուր Վագըթի մէջ հետեւեալ հետաքրքրաշարժ հատուածը կը կարդանք.

«Հայերէն լրագիրք կը դրեն թէ Մշոյ մէջ Հայոց Պատրիարքարան մը հիմնելու խորհուրդ կայ և թէ Պատրիարքական պաշտօնին կոչուելիք ընտրելեաց անուններ կը յիշուին»։

Որչափ մեք կը յիշենք, ո՛չ մէկ Հայ լրագիր այսպիսի արտառոց լուր մը տուած է։ Միայն լուր կայ թէ կաթողիկ Հայոց Պատրիարքանը Մշոյ մէջ արքեպիսկոպոսական մը պիտի հաստատէ։

Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Թաղ. խորհրդին խնդրանքը և Ս. Պատրիարք Հօր հաճութեամբ, Գեր. Գէորգ Ծ. Վարդապետ Իւթիճեան քարոզիչ կարգեցաւ յիշեալ եկեղեցւոյն։

Փոնջ լրագիրն, որ երկար ժամանակէ հետէ շաբաթին երկու անգամ կը հրատարակուէր, այս շաբաթ օրուընէ սկսաւ ամեն օր հրատարակել նոյն ձեւով և 20 փարա գնով։ Յաջողութիւն և յարատեւութիւն կը մաղթենք մեր յարգոյ պաշտօնակցին։

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՇՈՑ
1882–83

Միացեալ ընկերութիւնը հրատարակեցին իրենց 1882 յունիս 1 — 1883 մայիս 31 ամի տալ՝եկան Տեղեկագիրն, որ բաւական ընդարձակ պատրաստուած աշխատութիւն մ'է։ Մեք առիթ չենք փախցներ ուշադրութիւն հրաւիրելու այս կրթական Միութեան վրայ, որ Կ. Պոլսոյ Հայոց ձեռքը գտնուած գլխաւոր միջոցն է լոյս տարածելու Հայաստանի, Քրդաստանի և Կիլիկիոյ հայաբնակ ամենայեռադէմ կեդրոններուն մէջ։ Բայց երբ կը փափաքինք որ Ազգը շղթադրի իւր հոգածութեան ու համակրանաց առարկայ ընելէ այս կրթական կազմակերպութիւնը, պարտաւոր ենք ըստ կարի ճիշդ տեղեկութիւններ տալ հասարակութեան՝ այն եղանակին վրայ որով գործածուած են իւր նուէրներ ու նպաստներ, և այն արդեանց վրայ որք անոնց շնորհիւ ձեռք բերուած են։ Միացեալ ընկերութիւնը այս տարի ևս կատարեցին իրենց այս պարտականութիւնն, որչափ կարողացանք դատել՝ խղճի մտօք, և մեք կը փութանք՝ այլ և այլ քաղուածներ ընելով այս հրատարակութենէն՝ ըստ կարի մանրամասն տեղեկութիւն մը հաղորդել ընթերցողաց երկու գլխաւոր կէտերու վրայ, որք են՝ նախ՝ Միացեալ ընկերութեանց դրամական վիճակն, և երկրորդ՝ անոնց վարժարանաց կրթական վիճակը։ Մեր մասնաւոր դիտողութիւններն աւելի ետքի կը թողուինք։ Միացեալ ընկերութիւնը հետեւեալ կարեւոր ներածութեամբ կը ներկայէն Ազգին իրենց Ներկայ Տեղեկագիրը։

Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնք, որք անցեալ տարի հրատարակեցին իրենց երկամեայ Տեղեկագիրն 1880–82 տարւոց, այսօր պատիւ ունին Ազգին ներկայել իւրեանց 1882–83 շրջանի գործառնութեանց համարատուութիւնն։

Ամեն ջանք ի գործ դրուած է ներկայ Տեղեկագիրս աւելի ընդարձակ, աւելի մանրամասն եւ աւելի ճշգրիտ տեղեկութեամբք լնուլ քան զնախորդն, եւ ասիկա կարելի եղած է միայն ի շնորհս նորանոր կարգադրութեանց։

Գիտէ ամեն ոք թէ Հայաստանի այլ եւ այլ գաւառաց հետ թղթակցութիւնք եւ յարաբերութիւնք լի են դժուարութեամբք. նա՛ մանաւանդ նոքա, որք նախկին Արարատեան, Դպրոցասիրաց-Արեւելեան, Կիլիկեան եւ ապա Միացեալ Ընկերութեանց վարչութեանց անդամակցած են, լաւ գիտեն թէ ամեն բանէ աւելի գաւառաց հետ յարաբերութիւնք մեծ կորուստ կը պատճառեն ժամանակի։ Սակայն յուսով եմք որ ներկայ Տեղեկագրոյս մէջ գտնուած վարժարանաց վերաբերեալ տեղեկութիւնք, ի շնորհս նոր միջոցաց որ կանոնաւորապէս կը հասնին ի Կեդրոն, անբաղդատ կերպով աւելի մօտ են ճշմարտութեան քան նախորդ Տեղեկագրոյ մէջ գտնուածներն։

Ընկերութեան դրամական վիճակը, թէպէտ հեռի է փափաքելի դիրքն ունենալէ, այլ սակայն լաւագոյն եղած է ներկայ շրջանին մէջ քան զնախորդն։ Խիստ փայլուն պարահանդէս մը, որ Գաղղիոյ Վասմ. դեսպան Պ. Մարքիզը Նօայլի հովանաւորութեամբ Բերայի մէջ տուրեցաւ, նախորդ պարահանդէսէն աւելի մեծ արդիւնք բերաւ։ Ընկերութիւնն երախտագէտ է այն ամեն անձանց որք աջակցեցան այս հանդիսին. յաջողութեան եւ որոց շնորհիւ իւր դանձն ունի այսօր այն գումարն զոր ունէր 1882 Մայիս 31ին։ Խորին շնորհակալութիւն պարտիք յայտնել նաեւ այն աղգասէր ու մարդասէր անձանց եւ հաստատութեանց որոց առատաձեռնութիւնքն պարահանդիսի հանդանգութեան գումարը լեցուցին, որով եւ ինչպէս ամեն տարի, այս տարի ևս առաւել յայտնի եղաւ թէ Միացեալ Ընկերութիւնք Պոլսոյ այն բարեգործական հաստատութեանց կարգէն են որոց օգտակարութիւնն օտարազգի անձանց համար ևս ապացուցեալ է։

Սորա մի ուրիշ եւ զօրաւորագոյն ապացոյցն է Անկլիոյ մէջ հաստատեալ Անկլիական մասնաճիւղի մը ձեռնարկութիւնն որոյ կազմանէ գրկուած գումարներն թէպէտ չեն խիստ առատ, այլ սակայն սկզբան են աւելի մեծ արդեանց։

Այս օժանդակութեանց վրայ պարտիք յաւելուլ օտարաբնակ Ազգայնոց նուէրքն որոց ցանկը Հաշուեկշռոյն մէջ կը տեսնուի եւ այս ալ ապացոյց մ'եւս է թէ Միացեալ Ընկերութիւնք ճանչնուած են այն ամեն քաղաքաց մէջ ուր Հայ կը գտնուի։

Պոլիս, Հայաբնակ գաւառաց առաջինն, առաջին կը հանդիսանայ նաեւ հասոյթից գումարին մէջ, եւ ի հաշիւ չառնելով իսկ պարահանդէսն եւ այլ նուիրատուութիւններն, Պոլսոյ մէջ հաւաքեալ ամսավճարաց գումարը տարուէ տարի աւելնալու վրայ է ի շնորհս Թաղային Մասնաճիւղերու։

Ռուսաստան, որ ժամանակ մը կը մրցէր Պոլսոյ հետ ի մասին նուիրատուութեանց, ատենէ մ'ի վեր դադրեցուցած է իւր ձեռնտուութիւնն։ Ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի եւս պարտաւորեալ եմք յայտնել այս դադարման շարունակութիւնը։ Ցուսալի է սակայն թէ Ռուսահայ ազգակիցք, որոց ազգասիրութիւնն ծանօթ եւ ապացուցեալ է, պիտի չզրկեն Միացեալ Ընկերութիւնքն իրենց ձեռնտուութենէն եւ ուրիշ Հայոց նման առատաձեռն պիտի ըլլան, ինչպէս եղան մի քանի տարի առաջ։

Մասնաւորապէս ազգին օգտակար օրինակ ներկայացնել պարտ կը համարինք Ազգանուէր–Հայուհեաց ընկերութիւնն որ Միացեալ Ընկերութեանց ձեռօք գործելու դրութիւն կը գործադրէ մի քանի տարիներէ ի վեր։

Հայաստանի մի քանի գաւառաց մէջ, ուր իգական սեռի դաստիարակութեան եւ ոչ իսկ գաղափարը կար, այսօր կանոնաւոր եւ լաւ ընթացքով աղջկանց վարժարաններ կը գտնուին ի շնորհս յիշեալ ազգօգուտ Ընկերութեան, որ պիտի կարենայ օր մը պարծիլ թէ առաջինն եղաւ Հայաստանի մէջ գործող յօգուտ իգական սեռին։ Ներկայ տարւոյ մէջ Քղիի եւ Հաճընոյ վարժարանաց վրայ աւելցաւ նաեւ Մշոյ աղջկանց վարժարանն որ առաջինն է այս քաղաքին մէջ։ Ցուսալի է որ Ազգանուէր–Հայուհեաց ընկերութիւնն պիտի կարողանայ նորանոր հասութից միջոցաւ շարունակել այս քաղաքակրթական գործը նոր վարժարաններ բանալով ի Վասպուրական ուր ամբողջ գաւառ մը առանց իգական վարժարանի կը մնայ, եւ այլ քաղաքներ, ինչպէս Բերրի-Տաւրոսի մէջ, ուր բազմաթիւ աշակերտուհիք կ'սպասեն անհամբեր։

Նոյնպէս շնորհակալութիւն կը պարտիք Սոլոլոց Կեդրոնական Ցանձնաժողովոյ որ ի վաղուց անտի կը ջանայ ամեն առթիւ օգնել եւ օժանդակել Ընկերութեանս։ Նորանոր վարժարանաց բացումն, որոց անուանքն ու տեղուանքը ներկայ Տեղեկագրոյս մէջ կը տեսնուին, այս տարւոյ շրջանին մէջ կատարուեցաւ եւ պիտի կատարուի յառաջիկայ շրջանին մէջ եւս ի շնորհս այս բազմարդիւն հաստատութեան։

Ընկերութիւնս երախտագէտ է նաեւ գլխաւորապէս Ամեն. Տ. Ներսէս Ս. Պատրիարք Հօր, որոյ պաշտպանութեան շնորհիւ հանդարտօրէն կը գործէ, եւ Ազգային Վարչութեան՝ որոյ դիմած է դժուարին պարագայից մէջ։

Ներկայ տարւոյս մէջ Ընկերութիւնս իւր գոյութեան երրորդ տարին կ'աւարտէ։ Ի նկատի առնելով այն ամեն դժուարութիւնքն որք տեղի ունեցան միացման թուականին, ի նկատի առնելով մանաւանդ ներկայ ժամանակի անձուկ եւ տագնապալից վիճակն, ազգասէր եւ հեռատես անձինք պէտք է գոհ լինին Ընկերութեանս ներկայ կացութենէն, նա մանաւանդ նոքա որք Ընկերութեան առաջին տարին անդամոց մէջ ծագած անհամաձայնութիւններէ յուզեալ՝ ապագայն խիստ մութ կը տեսնէին։ Այժմ այդ տեսակ վտանգներէ զերծ, Միացեալ Ընկերութիւնք իրենց չորրորդ տարին կը թեւակոխեն, եւ ի բաց առեալ ելեւմտից մէջ տեսնուած թեթեւ բաց մը, զոր դժուար չէ լնուլ, ապագայն ապահովեալ կը թուի։

—o—

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ
ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆՑ

Հասոյթ

Միացեալ ընկերութեանց վերջին շրջանի, այն է 1882 յունիս 1 է ցվերջ մայիսի 1883 դրամական դրութիւնք նախորդ տարւոյ հետ բաղդատմամբ լաւագոյն վիճակ մը ցոյց կուտան։

Ընկերութեանս երրորդ շրջանի հասոյթից գումարն է 231,400.02 1/2 դահեկան. այս գումարին վրայ աւելցնելով երկրորդ շրջանէ մնացորդ 18,780.94 դահեկանի գումար մը, ընդամենը 250,180.96 1/2 դահեկան կը գոյանայ, դրութեամբ երրորդ շրջանի ծախուց։

Ստորեւ դրուած բաղդատական տախտակը եռամեայ հասութից վրայ համեմատութեան գաղափար մը կուտայ.

Հասոյթ	1880–81	1881–82	1882–83	Գումար
Ամսավճարք	32,568 25	50,151	51,499	134,218 25
Պարահանդէսք	99,716	78,900	82,815 50	261,431 50
Նուէրք ի Ռուսիոյ	81,777	34,721 50	21,851 50	138,350
Տոկոս դրամապահէ	11,449 25	8,399 50	5,890	25,738 75
Նիւթական նուէրք	14,242 25			14,242 25
Տպագր. դրեանց վրայ շահ	42,152	4,617 25	14,669 87	61,439 12
Զանազանք	33,516	36,372 72	54,674 15	124,562 87
Գումար	315,420 75	213,161 97	231,400 02	759,982 74

Ամսավճարք. — 51,499 դահեկան մտաւ Ընկերութեանս դանձը, վերջին տարւոյ ամսավճարներու հաշուոյն. այս գումարը, որոյ մանրամասնութիւնքը վարը կը տեսնուին՝ 1,300 դահեկանէ աւելի կ'անցնի անցեալ տարւոյ համապատասխանող գումարը եւ ասիկա 'ի շնորհս մասնաճիւղերու պատուարժան անդամոց աշխատութեան է։

Ամսավճարք մանրամասնութիւնքը.

Կեդրոնէն հաւաքեալ			24,470
Գատը-գիւղի Մասնաճիւղի ճեռամբ			8,640
Իւսկիւտարի	»	»	6,949
Եէնի-գաբուի	»	»	4,240
Սալմաթօմրուքի	»	»	2,473
Սամաթիոյ	»	»	2,100
Խասգիւղի	»	»	1,281
Պոյաճը-գիւղի	»	»	597
Գում-գաբուի	»	»	419
Կէտիկ-բաշի	»	»	330
Գումար			51,499

Պարահանդէս. — 1883 ի պարահանդէսին փայլն ու շքեղութիւնը դեռ մոռցուած չէ։ Հասութից տասակէտով եւս այս պարահանդէսը լաւագոյն եղաւ քան զնախորդը։ Արդարև 1882 ի պարահանդէսէն 789 ոսկի դոյացած ատեն՝ վերջինէն 858 ոսկի դոյացաւ, ինչպէս կը տեսնուի ցանձնաժողովոյ կազմանէ հրատարակուած հաշուեկշռոյն մէջ։ Այս գումարէն 40 ոսկի Բերայի Թաղ. խորհրդոյ նուիրել պատշաճ դատուած էր ցանձնաժողովոյ կազմանէ, որով 818 ոսկի հասաւ Ընկերութեան դանձը. ասկէ զատ ապառիկ մնացած 119 ոսկւոյ հաշուէն եւս մաս մը դանձուեցաւ, այն է 20 ոսկի, որոյ դանձուելուն համար մօտ կիսոյն չափ ծախքը եղած է և մինչև ցարդ 828 ոսկի մուտ գտած է Ընկերութեան սընտուկը։ Ցուսալի է որ մնացորդ պահանջից եւս մաս մը դանձուի, և այդ մասը պիտի անցնի չորրորդ շրջանի հաշուոյն։

Պարահանդէսը Ընկերութեան հասոյթից աղբիւրներէն մեծագոյնն է եւ դժուարին աշխատութեամբ և մեծամեծ նուէրներով այս գումարը կը լեցուի։ Անկարելի է մի առ մի յիշել այն անձանց անուանքը որք պարահանդէսի յաջողութեան նպաստեցին եւ կը նպաստեն միշտ. Միացեալ Ընկերութիւնք այս անձանց շնորհիւն է որ կարող եղան անընդհատ շարունակել և նոցա վարձատրութիւնը պիտի ըլլայ Հայաստանի մէջ կրթութիւն առնող հազարներով մանկանց երախտագիտութիւնը։

Նուէր ի Ռուսիոյ. — Ռուսաստանէն անցեալ յունիս ամսոյ մէջ ընդունեցանք 1000 ռուպլի թղթադրամ, Մշէն խմբագրութենէ, և այս վերջինն եղաւ, Ընկերութեանս առաքեալ գումարներուն իբր մնացորդ։ Ի բաց առեալ մի քանի ազգասէր Ռուսիաբնակ ազգայնոց նպաստներն ուրիշ որ և է գումար չէ հաւաքուած Ռուսաստանի մէջ ի նպաստ Ընկերութեանս և թէպէտ Ռուսահայոց նուիրատուութեանց դադարումը Ընկերութեանս մահացու հարուած մը չէ եղած՝ այլ սակայն գիտեմք ամենայնիս թէ Միացեալ Ընկերութիւնք Ռուսահայոց ուշադրութիւնը գրաւած, նոցա խրատով կազմուած, և լաւ ճանչցուած, ամեն հաստատութենէ աւելի իրաւունք ունին Ռուսահայոց նպաստից, որոնք փորձով ցոյց տուած են թէ կարող են մեծամեծ գումարներ տալ եթէ կամին։

Տպագր. դրեանց վրայ շահ. — Ընկերութիւնս 14,669 դահեկան շահեցաւ դասագրոց տպագրութեան գործէն։ Այս շահը վերջին տարւոյ մէջ ծախսուած Մայրենի լեզուի չորս մասերուն, Աշխարհաբար քերականութեան և Բրիստոնէականի դասագրոց վրայէն միայն գոյացած է։ Յաւելի է որ կարելի չեղաւ մինչեւ ցարդ նոր դասագրքեր եւս տպագրելու, թէպէտ ձեռագիրներ պատրաստ կան։

Դասագրոց տպագրութենէն և վաճառմանէ գոյացած շահը ամենակարեւոր մասն մ'է մեր հասութից մէջ, որովհետեւ լաւ վարչութեամբ մինչեւ տարեկան 500 ոսկի շահ կարելի է յուսալ՝ ամբողջացնելով սոցա թիւը և ունենալով ամեն տեսակ դասագիրք։ Նա մանաւանդ սա միակ հասոյթն է որ առանց Դուռէ ըլլալու Ընկերութեան գանձը կը մտնէ և նկատողութեան առնելու է թէ լաւ դասագրոց պակասութիւնն պարտք մը կը դնէ Միացեալ Ընկերութեանց վրայ որ իրենց բացառիկ դիրքէն օգուտ քաղելով՝ ազգին այս բարոյական ծառայութիւնն ստանձնեն, ծառայութիւն որ նորա գանձային պիտոյից համար եւս անօգուտ չէ։

Անդլոյ Մասնաճիւղ. — Երկու անգամ, հարիւրական Անգղիական ոսկիէն 200 Անգղիական ոսկի հասաւ Ընկերութեանս տարիէ մ'ի վեր, իբր առաջին պտուղ, Անգղիոյ մէջ հաստատեալ մասնախմբին կողմանէ։ Այս գումարին կէսը, նախորդ կարգադրութեան մը համաձայն Ազգանուէր–Հայուհեաց և Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեանց բաժնուեցաւ։ Ցուսով եմք թէ յառաջիկայն աւելի մեծ գումարներ պիտի հասնին Անգղիոյ օժանդակ մասնախմբին կողմանէ և մեր Պատ. Ընկերաց մին, որ այժմ Անգղիա կը գտնուի, այս պահուս կ'աշխատի նոր մղում մը տալու Մասնախմբին աշխատանաց և մեծ հաւանականութիւն կայ որ յաջողի իւր պաշտօնին մէջ։

Պոլսոյ Մասնաճիւղ. — Անցեալ տարւոյ Ցունիսի մէջ Ընկերութեան կողմանէ մի մասնաւոր պատուիրակ ղրկուեցաւ Ռումանիոյ այլ և այլ Հայաբնակ քաղաքներն և չորս ամսոց միջոցին մէջ 12,782 դահեկանի գումար մը կարողացաւ հաւաքել։ Ռումանիա այնպիսի երկիր մ'է ուր բազմաթիւ Հայեր գաղթած և մեզ հետ տեւողական յարաբերութիւններէ զուրկ գրեթէ կղզիացեալ կ'ապրին։ Ուրախ եմք որ յանուն մեր Հայաստանի ազգակցաց երբ իրենց դիմեցինք, չը զլացան իրենց աջակցութիւնն և օգնեցին Ընկերութեանս որչափ որ կարող էին օգնել։ Այս նուիրատուութեանց մանրամասն ցուցակը կ'երեւայ ներկայ տեղեկագրոյս մէջ։

Գանձանակ. — Երկու տարիէ ի վեր սովորութիւն եղած էր Ազգային Սահմանադրութեան տօնին առթիւ գանձանակ մ'ունենալ հանդիսավայրին մէջ և դրամ հաւաքել ի նպաստ Ընկերութեան։ Այս վերջին տարւոյ մէջ Ընկերութեան նոր հասոյթի աղբիւր մը համարուեցաւ այս գանձանակներու դրութիւնն և գլխաւոր տօներու առթիւ եկեղեցեաց դուռը և կամ հանդիսավայրերու մէջ գանձանակներ դրուեցան, որչափ որ մեզ թողուցին Թաղ. խորհուրդք և ցանձնաժողովք։ Ուրախ եմք ծանուցանել թէ 4730 դահեկան գումարուեցաւ այս կերպով. առաջին տարւոյ մը համար այս արդիւնքը յոյժ կուտայ աւելին սպասելու յաջորդ տարիներու համար։

Վերոյիշեալ գումարներէն զատ մեր հասութից մէջ կան գլխաւորապէս Եէնի–գաբուի Մասնաճիւղի ձեռամբ կատարուած վիճակահանութեան մը արդիւնքը, 2,500 դահեկան, 5,890 դահեկան դրամապահէն առնուած տոկոս 6 0/0 ով և ընթացիկ հաշուով, և վերջապէս Ալաշկերտի վարժարանին ծախուց նպաստելու համար բարեյիշատակ Վեհափառ Գէորգ Դ. Կաթողիկոսի կողմանէ յատկացեալ գումարն, որ այս տարի 9,286 դահեկան արժէք ունեցաւ։

Եզրակացնելով՝ մեր երրորդ շրջանի հասոյթն, 28,238.05 1/2 դահեկան աւելի է քան զնախորդն. տարբերութիւն՝ որ կը բաժնուի ամեն տեսակ հասութից վրայ։

(Մնացեալը Ետը)

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԿ ՀԱՍՈՒԹԻՑ

—o—

Հասոյթ	1880–81	1881–82	1882–83	Գումար
Ամսավճարք	32,568 25	50,151	51,499	134,218 25
Պարահանդէսք	99,716	78,900	82,815 50	261,431 50
Նուէրք ի Ռուսիոյ	81,777	34,721 50	21,851 50	138,350
Տոկոս դրամապահէ	11,449 25	8,399 50	5,890	25,738 75
Նիւթական նուէրք	14,242 25			14,242 25
Տպագր. դրեանց վրայ շահ	42,152	4,617 25	14,669 87	61,439 12
Զանազանք	33,516	36,372 72	54,674 15	124,562 87
Գումար	315,420 75	213,161 97	231,400 02	759,982 74

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ
ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՇՈՑ
31 Մայիս 1883

ՊԱՐՏՔ

	Դահեկան	
Վարժարանաց պաշտօնէից ամսականք և այլ պարտք	16,279	25
Ի հաշիւ զանազանաց բացուած վարժարանաց հաշուէն պարտք	32,634	83
Զանազան պարտապահանջք	10,219	55
Տեսչութեանց պարտք	14,193	58 1/2
Պահեստ	299,148	5
	372,475	26 1/2

—o—

ՊԱՀԱՆՋ

	Դահեկան	
Պարբաս դրամ. — Դրամապահին քով	158,722	
» » ի սնտուկ	2 544	62 1/2
Տեսչութեանց պարտքը	9,637	73
Ի հաշիւ զանազանաց բացուած վարժարանաց հաշուէն պահանջք	10,370	26
Զանազան պարտականք	15,711	
Գրենք և Ընդունելիք. — Տեսչութեանց քով և ի կեդրոն	30,423	50 1/2
Ընկերութեան տպագ դասագրեր. — պատրաստ	37,408	
Նոր դասագրեանց տպագրութեան	6,010	
Արժեթուղթք Ռուսական	5,200	
Կարասիք	12,929	
Անշարժ ստացուածք	25,893	50
Գ. շրջանի բացը	57,625	64 1/2
	372,475	26 1/2

Համաձայն
Ց. ԵՈՒՍՈՒՖԵԱՆ

ՑՈՒՑԱԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆԱՑ
ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆՑ

—o—

Տեսակութիւն	Թիւ արական վարժարանաց	Թիւ էգական վարժարանաց	Գումար վարժարանաց	Թիւ աշակերտաց	Թիւ աշակերտուհեաց	Գումար աշակերտաց	Թիւ դասատուներ
Տուրուբերան	9	1	10	476	50	526	27
Վասպուրական	5*	—	5	200	—	200	11
Տաւրոս	4**	1	5	565	103	668	23
Կիլիկիա	3	2	5	244	128	372	19
Ալաշկերտ	1	—	1	110	—	110	4
Կէռակէռ	1	—	1	45	—	45	1
	23	4	27	1640	281	1921	85

* Վասպուրականի վարժարանք երկսեռ կրնան համարուիլ, զի փոքրահասակ աղջկունք եւս կ'ընդունուին իբրեւ աշակերտ։

** Զմշկածաղի վարժարանն երկսեռ է նմանապէս։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

—o—

(Թարգ. 8 հոկտ.)

—=—

Ռուսիա հանդարտ կը կենայ ժամանակէ մ'ի վեր, որ երկար կը նայ համարուի նոր ժամանակներս իւր բռնած ընթացքէն դատելով։ Զարին թագադրութիւնն հեռաբերեց և զբօսեցուց ազգն և Եւրոպան։ Ոչնչականութիւնը չէր կրցած երեւել այն արհամարհանաց տակէն զոր իւր վրայ հրաւիրեց Ալեքսանդր Գ. կայսեր վայրագ սպանութեամբ։ Համալսարանաց վարկը կոտրած էր, որովհետեւ չէր յաջողած աւելցնել ռուս կայսրութեան համբաւը, կամ իւր ազդեցութիւնն նոյն իսկ ազատագրեալ ժողովրդոց մէջ։ Ռուսիոյ արտաքին գործոց նախարար Պ. Ցը կիրս կրցաւ առ ինքն հաշտեցնել Եւրոպիոյ յարգանքն ու վստահութիւնը։ Դոլոգոյ կոմսը թէև տաստիկ յարձակում կրեց, այնպէս երկար ժամանակ պահեց իւր դիրքը որ Ռուսիոյ արտաքին գործոց նախարարի մը համար արտասովոր է։ Բայց վերջին քանի մը շաբաթներու մէջոցին՝ անշարժութեան վիճակի մը հանդարտութիւնը խանգարեցաւ։ Ցեռադիմականաց ու ազատականաց միջեւ սաստիկ կռիւ մը տեսնի կ'ունենայ մեծանուն դրագէտ հանգուցեալ Դուրկենիֆի դագաղին ուղեւորութիւնը։ Ռուսիոյ գերիշխանութիւնը վէճի ներքեւ ձգուեցաւ և տարիճան մը նուազեցաւ ի Պուլկարիա։ Կարծեաց տարբերութիւնք կան ի մէջ զօրավար Զերնայէֆի և այլ պաշտօնակալաց ի մասին վարչութեան ռուսական ստացուածոց ի Կեդրոնական Ասիա։ Ի Բեռլին ու ի Մոսկուա նորէն կը լսուի Իկնադիէֆ զօրավարին վրդովիչ անունը։ Սահմանադրիչին վրայ ռուս բանակաց կատարած աշնային սովորական կրթութիւնները նիւթ մատակարարեցին երեք կայսրութեանց մէջ յոռետեսներու գուշակութեանց։ Հրէից դէմ հալածումը վերստին սկսաւ, և Ցինկանոց գաղտնի թերթը նորէն լոյս տեսաւ։ Մինչ կառավարութիւնը գովելի եռանդ ցոյց կուտայ պատժելով և ապարդիւն թողլով ոգէտմոլեռանդութիւնը գաւառաց մէջ, միւս կողմէ ինք ևս ոյժ կուտայ նոյն ոգւոյ, իւր երկրէն արտաքսելով Անգլիացի վաճառական մը, իւր հաւատքէ զատ ո՛չ այլ ինչ պատճառաւ։ Բարեբախտաբար, ընկերային յետադիմութեան և քաղաքական մեքենայութեանց աճման այս ողբալի նշաններուն հետ, աւելի քաջալերական բնութիւն ունեցող ուրիշ նշաններ յայտնուեցան։ Իրական փափաք մը արտայայտուեցաւ վերակազմելու գիւղախմբերը՝ ինքնավարութեան ընդարձակագոյն արտօնութեանց հիման վրայ։ Եթէ ուրեք գոյութիւն ունի սերմն յորմէ սահմանադրական ազատութիւնք կրնան յառաջ գալ այն ռուսական գիւղախմբոց մէջ է։ Նախարար Փախանոֆի ցանձնախմբին տեղեկագիրն և յանձնարարութիւնները, զորս անցեալ օր հրատարակեցինք, կը պարունակեն ծրագիր մը, որ զարդանալով կրնայ կազմել ազգային դրութեան մը հիմնաքարը։ Մեր Բեռլինի թղթակցին մի նամակը, զոր կը հրատարակենք այս աւուր թուով, ցոյց կուտայ թէ ռուս վաճառականութիւնը նմանապէս դրծունեայ վիճակ մը կը ներկայէ։ Ռուս վաճառականք Անգլիոյ Առեւտրական Սենեկաց չափ բարձրաձայն կը պահանջեն վաճառականութեան և գործարանաց կամ ցարազործութեանց համար յատուկ նախարարութեան մը հաստատումն։ Անոնք արդէն ընկերակցութիւն մը կազմած են ռուսական ազգային աշխատութեան ու արհեստագործութեան բարւոքման համար։ Մեր թղթակիցը կ'ըսէ թէ պառեւտրական ձեռնարկութեան խանդ մը, տենդ մը կը տիրէ Ռուսիոյ մէջ երկու տարիէ ի վերս։

Բայց և այնպէս, Ռուսք չեն կըրնար ըսել թէ մի միայն օտարաց չարամտութեան շնորհիւ է որ Եւրոպա ընդհանրապէս կը կարծէ թէ Ռուսիոյ Նիւթական բարեկեցութիւնն համեմատաբար ստորին աստիճան մը կը ներկայէ դեռ։ Ազգային

թերութեանց դէմ ուղղեալ ռուսական յանդիմանութիւններն իսկ այդ ընդհանուր կարծեաց ծագումն առած են։ Այսպէս, նոյն իսկ Ռուսաց վկայութեամբ «ապացուցեալ է թէ Ռուսիոյ ելեւմուտքն հեռի է փայլուն վիճակ մը ունենալէ։ Ռուսական վկայութեամբ գիտենք նաեւ թէ գիւղացիք տգէտ, աղքատ, դժգոհ են։ Խորհող Ռուսերը բարենորոգումներ կը պահանջեն ամենուրեք, և գոհ չեն լիներ այն ձեւով որ կը տրուի բարենորոգմանց դորձին։ Եւրոպա հաճոյքով չի տեսներ այն պարսաւադիր դիտողութիւնները զորս Ռուսք այսպէս իրենք ի-ներ կ'ուղղեն։ Երբ թմրած ժողովրդի մը մէջ արթնութեան մը նշաններ երեւին՝ Եւրոպա անկեղծապէս կ'ուրախանայ։ Ռուսական կայսրութիւնը կը տարածի Եւրոպիոյ կիսուն վրայ։ Իւր Եւրոպական մասին բնակիչք ութսուն միլիոն ժողովուրդ մը կը կազմեն։ Անոնք տէր են այս կիսագնդի ամենաբերրի մասերէն ոմանց, և ցարդ իրենց ձեռք բերած են անհունապէս աւելի հարստութիւն ստանալու հաւանականութիւն ունին։ Ընդհանուր Եւրոպա խորապէս կը հետաքրքրի այն ամեն բանի, որ իւր տարածութեան ու բնակչաց այսչափ ընդարձակ մէկ մասին (Ռուսիոյ) ճակատագիրը կը շոշափէ։ Եւրոպա կը հաւատայ թէ այսչափ ընդարձակ երկիր մը, այսչափ ստուարաթիւ ժողովուրդ մը չեն կրնար հանդարտ և բարեկեցիկ վիճակի մէջ պահուիլ եթէ վարչական աւելի կատարեալ դրութիւն մը չահմանուի, որպէս զի առանձին հատուածներն իրենց գործերը վարել սովրելով, մասնակցին այն ամբողջութեան կառավարման, որուն կը վերաբերին։ Եթէ Պ. Քախանովի ծրագիրը՝ գիւղական դրութեան շրջանակն ընդարձակելու և ամեն դասերն ադոր մէջ բովանդակելու մասին, թուղթի վրայ մնացած սահմանադրութեանց վիճակէն ելնէ, անոր կիրառութեան օտարազգիք նոյնչափ պիտի համակրին որչափ բնիկներն։ Օրուան ուրիշ մեծ շարժառիթ [illegible] քրքրութեամբ պիտի դիտուի Եւրոպիոյ կողմէ, նկատելով թէ այդ շարժման նպատակն է ի դերև հանել Եւրոպիոյ առեւտրական մրցումն ու հակառակութիւնը։ Ռուսական արհեստագործութիւնը կը պահանջէ վաճառականութեան և ցարազգործութեանց նախարարմը, որպէս զի պաշտպանէ բնիկ արհեստագործութիւնն ընդդէմ օտար արտադրութեանց Ռուսիոյ մէջ։ Ռուս երկրագործք կը տեսնեն թէ օտար հրապարակաց վրայ Ամերիկացիք աւելի աժան արմտիք կը վաճառեն։ Ռուս տարաղագործք իրենց երկրին մէջ իսկ պարտաւորուած են մրցիլ ընդդէմ գերմանական և անդլիական ապրանաց։ Անոնք, Պալտիկ և Սեւ ծովերու վրայ բաղխելով այնպիսի մրցումի մը, որուն չեն կրնար յաղթել, իրենց ուշադրութիւնը կը դարձնեն կեդրոնական Ասիոյ հրապարակաց, որոց մեծավաճառն ստանալու կը հետամտին։ Ներքին արտադրութեանց պաշտպանման համար ռուս արհեստագործաց ըրած թախանձանքն ոչ խելացութիւն է, ոչ ալ հայրենասիրութիւն. զի մաքսերու բարձրացմամբ հակառակորդներն ասպարէզէն հեռացնելով ինչ որ իրենք կը շահին՝ անոր տասնապատիկը կը կորուսանեն իրենց հայրենակիցք։ Ռուս արհեստագործներն իրենք եւս կը կորուսանեն՝ ոգեւորութեան, գործունէութեան ու հնարագիտութեան բացակայութեամբ, զորս պիտի պարտաւորուէին ի հանդէս ածել եթէ մաքսերը բնական սակագին մը ունենային և օտար ապրանքներն ալ հեռաւարար կարենային Ռուսիա մտնել աղատօրէն և մրցում ընել բնիկ ապրանաց։ Բայց կարելի է ճանչել և գովել այն հակամիտութիւն որով Ռուսիա կ'աշխատի բնիկ տարաղագործութիւններն ի կենդանութիւն ածել տեսակ մը կաշառքով, թէ և իւր այս հակամիտութեան արտայայտման ձեւը բազմաձայն և շռայլական լինի։ Ռուսիոյ ընդարձակութիւնն ունեցող երկիր մը տխուր անշարժութեան մը կը դատապարտի եթէ միայն հողագործութեամբ պարապի։ Շահուց և գործոց զանազանութիւն մը անհրաժեշտ է աղգային գործունէութեան։ Այնչափ մեծ երեսի մը արհեստագործական արտադրութեանց դումարը, զոր մեր թղթակիցը կը յիշէ, արդեն չնչաւոր փոքր է, որ յայտնի կ'երեւի թէ հոն առիթներ չկան ի կիր տրկանելու մարդկային ընդունակութեանց բնական զանազանութիւնն, որ կը բացատրէ ազգային յուզմանց ու շարժմանց մի մեծ մասը։ Ցարազգործութեամբ պարապող Ռուսաց թիւը մէկ միլիոնէ պակաս է։ Ցասնեակ միլիոնաւոր Ռուսք՝ իրարու դէմ մրցող ուրիշ կոչմանց ու զբաղմանց պակասութեան պատճառաւ՝ նոյնչափ անբակտելի կերպիւ կապուած, շղթայուած են հողին, որչափ եթէ ստրուկներու աղատութիւնն հրատարակուած չլիներ Ալեքսանդր Բ. կայսեր օրով։ Ռուս վաճառականաց և գործարանատերաց բնիկ արհեստից յառաջացման նպատակաւ կազմած դաշնակցութիւնները թերի կը թուին մեզ ոչ այն պատճառաւ թէ օտար ձեռնարկութիւնները կը վանեն Ռուսիոյ հողին, այլ թէ նոյն իսկ բնիկ ձեռնարկութիւնները մի կերպ արդելիչ հովանաւորութեան ներքեւ պահպանելով՝ ազատ ասպարէզ կը զանան ասոնց։ Այս ամեն հոլանաւորութեամբ, պաշտպանութեամբ ու հսկողութեամբ հանդերձ, ռուսական արհեստագործութիւն անկարող կը լինի մինակ շարժելու և Ռուսիոյ ժողովրդական հոծ կոյտերուն մէջ թափանցելու։

Այսու ամենայնիւ, Ռուսիա կը շարժի, թէ և դանդաղօրէն, և կը յառաջդիմէ։ Երեսուն տարի առաջուան հանդարտութիւնն, երբ Լեհաստան միակ բացառութիւնը լինել կը թուէր ազգային ընդհանուր խաղաղութեան, աւելի վըտանդալի էր քան արդի յուզումները։ Ռուսական ընկերութիւնն աստիճանաբար կերպարանափոխուելու վրայ է։ Սերունդ մը յետոյ, եթէ բեդրպուրկի քաղաքապետութիւնը տեղեակ չլինի հանդուցեալ Նչանաւոր դրագէտ Դուրկենիեֆի դրուածոց, այն պատճառաւ պիտի լինի թէ ռուսական գրականութիւնն աւելի թարմ նիւթեր հայթայթած կը լինի ընթերցասէր հասարակութեան համար։ Ռուսիոյ տարաղագործական ճարտարութիւնը կ'աճի մաքսական խանձարուրի կապանքներուն հակառակ։ Երբեք Եւրոպա բոլորովին անշարժ չկրնար մնալ Արեւելից Նման, և Ռուսիա մաս մը ուներ Եւրոպիոյ այս ընդհանուր յատկանիշէն։ Անդլիացիք Ռուսիոյ յառաջդիմական շարժումները կը դիտեն ո՛չ այնչափ կասկածելով անոնց իրականութեան վրայ, որչափ հետաքրքրուելով այդ շարժմանց ուղղութեան և քանակութեան։ Անդլիացիք կը ցանկան որ ռուս տարաղագործք յարեալ կը մնան այնպիսի պաշտպանողական դրութեան մը, որ մշտապէս չկրնայ պաշտպանել։ Բայց Անդլիացիք կը հասկնան թէ տհաս արհեստագործութեանց բընազդումն է պաշտպանողական դրութեան հակամիտել, և այս բընազդն հաւանական չէ որ Ռուսիա աւելի ազատ լինի քան Անդլիական գաղթականութիւններն Աւստրալիոյ, Քանատա և Արիացեալ-Նահանգք։ Ռուսական արհեստագործութիւնն երբ յաջողի կեդրոնական Ասիան սովորեցնել Եւրոպական տարաղագործութեանց շքեղութեան, պիտի հասկնայ թէ ո՛րչափ դժուար է առեւտրական հրապարակներ միակ ազգի մը արհեստագործաց սեփականեցնել մեծավաճառի դրութեամբ։ Պիտի հասկցուի թէ այն հրապարակներ որոց կարելի է տիրել մեծավաճառով, չեն արժեր այն ջանքերն, որք լինին այդ նպատակաւ։

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

—o—

(Շարունակութիւն.)

Դարուս գիտուններէն Մ՝օլ երեւելի իմաստունն որ Ֆրանսայի տեսական երկրագործութեան հեղինակն կրնայ համարուիլ, երկրագործի մը հարկ եղած գիտութիւններն թուելէ վերջ կ'ըսէ. «Երկրագործ մը որչափ ալ գիտութիւն գիտնայ կրկին ուրիշ բան չէ կարող լինիլ բայց եթէ կէս գիտուն մը»։

Անհաւասիկ անցեալ և ներկայ դարերու խոհուն իմաստուններ որք ի մի բերան երկրագործութեան ամենադժուարին մի արհեստ և երկրագործի մը բազմաթիւ գիտութեանց հմուտ ըլլալն կը պնդեն. գիտեմ որ շատերու զարմանալի կը թուին այս կարգի դաղափարներ. նոյն իսկ ազնիւ ընթերցողներէս ոմանք, ոչ միայն չեն ուզեր հաւատալ ընծայել այլ ի պատասխանի կ'ասեն. «Երկրկելոյ գաւելու և քաղելու համար գիտութիւն գիտնալն աւելորդ է»։ Այս կարգի դաղափարներ միայն մեզ յատուկ չեն, քաւ լիցի. նոյն իսկ Եւրոպական լուսաւորեալ երկիրներու մէջ ընդհանրացած են. ամեն երկրի հասարակ ժողովրդեան բերանէն կը լսուի թէ. «Երկրագործութիւնը վարժարաններու մէջ չէ կարելի սովրիլ, բաւ է հմուտ երկրագործի մը քով տարի մը աշխատիլ, ուր ամեն կարգի գործնական աշխատութիւններ քանիցս կրկնելով՝ քաջ երկրագործ մը կրնաս ելլալ»։ Կը խոստովանիմ ամենայն համարձակութեամբ թէ ես իսկ երբեմն թեպէտ ծանօթ այս արհեստի բարձր նպատակին, բայց անծանօթ նորա գործադրութեան, կը բաժնէի մասամբ այս դաղափարները։ Իմ դասատիրաբարոյութեան առաջին տարին միայն գործնական երկրագործութեամբ զբաղելով և ճանապարհորդելով նշմարեցի թէ, երկրագործի մը արհեստը ոչ միայն կը տարբերի երկու զանազան երկիրներու համար, ոչ միայն երկու դաւառներու այլ նոյն իսկ և շատ անդամ երկու դրացի քաղաքներու և գիւղերու մէջ, հողին կլիմային և մշակեալ տունկերուն համեմատ. հետեւաբար մի երկրի մէջ բազմամեայ հմուտ երկրագործ մը ուրիշ երկրի մը մէջ բոլորովին տգէտ է, ուր ոչ միայն տունկեր և կենդանիներ կը տարբերին այլ և կլիմաներ և հողեր. կ'աւելցնեմ նաեւ թէ շատ անդամ նոյն դաւառի մի և նոյն գիւղի մէջ մշակուած նոյն բուսոց և անասնոց տրուած խնամքներն կը տարբերին իսկ տարբեր զանազան պարագայից համեմատ։

Չեմ ուզեր հոս բազմաթիւ օրինակներով հաստատել ջանալ, միայն կը բաւականանամ ասել թէ միայն գործնականօրէն երկրագործութիւն ուսանողն պարտի միշտ ճանապարհորդել՝ ամեն տունկերու և կենդանեաց զանազան հողերու կլիմաներու և տարբեր տարիներու մէջ տրուած խնամքներն ուսանելու համար. երբեմն այսպէս 20–30 տարուոյ աշխատութեամբ չէ կարող իսկ հասնիլ այն նպատակին, որուն դիւրութեամբ կը հասնին պատանիներ և երիտասարդներ մի քանի տարուան տեսական և գործնական երկրագործութեան դասատիրակութեամբը։ Ցեսականն բուսոց և կենդանեաց կենաց դաղտնեաց ծանօթացնելով զանազան պարագայներու մէջ հարկ եղած տարբեր գործողութիւններն կ'ուսուցանէ. իսկ գործնականն այն ամենուն դուռնէ մի մասին իրական գործածութիւնն և այլոց գործադրութեան եղանակն կ'ուսուցանէ. այսպէս այս երկու կարգի ծանօթութեամբ միայն կարելի է հմուտ երկրագործ ըլլալ։

Այս տողերը ընթերցողներն ամենայն իրաւամբ հետաքրքրութեամբ պատրաստ են ինձ հարցնել թէ, որո՞նք են այդ ամեն գիտութիւններ որոց պարտի ծանօթ լինել մի հմուտ երկրագործ. այս մասին ներեցէք որ պահ մը նպատակս հեռանալով՝ ջանամ թուել. բաւ է միայն նախ ձեզ յիշեցնել թէ երկրագործութիւնն նպատակ ունի «բուսոց և կենդանեաց ամենակարողաբար և փոխական եղանակաւ բուծանել»։

Այս սահման մեզ պարզապէս կը ցուցնէ թէ ո՛րչափ ընդարձակ պէտք է ըլլայ երկրագործի մը դատարակութեան ասպարէզն, այս մեծ նպատակին հասնելու համար. թէ ո՛րչափ բազմաթիւ են իրեն հարկ եղած գիտութիւններն զորս թուելով կարելի է կարողանամ ազնիւ ընթերցողաց դաղափար մը տալ, և հաստատել թէ երկրագործութիւնն տգիտաց արհեստն չէ, այլ գիտնոց։

Քանի որ երկրագործն կենդանեաց և տնկոց բուծումն ունին նպատակ, պէտք չէ՞ ճանաչել նոցա կենաց պատմութիւնը, քննել իրեն օգնականներն և օժանդակներն աւելցընելու և վնասակարներն ջնջելու եղանակներն, որ կենդանաբանութիւնն և բուսաբանութիւնը մեզ կը ծանուցանէ։ Արդեօք անհրաժեշտ չէ՞ մասնաւորապէս ուսանիլ երկրագործին բուծանելիք կենդանեաց ազգն, սընընդեան, ծննդեան խնամքներն և հիւանդութիւններ դարմանելու միջոցներն, որ Անասնաբուծութիւն կը վերաբերի, որոյ յարակից ճիւղերն են Թռչնաբուծութիւն, Մեղուաբուծութիւն, Շերամապահութիւն, Զգուանշկութիւն, ևն։ Նմանապէս հարկ չէ՞ որ մասնաւորապէս ուսանի երկրագործին մշակելիք տունկերն կամ Ցնկաշկութիւն, որոյ յարակից ճիւղերն են Ծառաբուծութիւն, Բանջարաշկութիւն և Անտառաբուծութիւն։ (Մնացեալը ետքը)

Ն. ՏԱՂԱՒԱՐԵԱՆ

ԹԵՐԹՕՆ ՄԱՍԻՍԻ

(30)

ԷՔԹՈՐ ՄԱԼՈՒ

—o—

ԸՆՏԱՆԵԶՈՒՐԿ

—=—

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

13.

ԸՆԿԵՑԻԿ ՏՂԱՅ

ու Արթիւրի վրայ զգացած համակրութեանս միջեւ։ Երբ կը խորհի այս բանիս վրայ, կ'ըսէի մտօքս թէ տմարդութիւն էր տիրոջմէս աւելի յարգ ընծայել այս օտարականաց, զորս քիչ ժամանակէ ի վեր կը ճանչէի. բայց վերջապէս այս էր իրողութիւնը. ի սրտէ կը սիրէի Տիկին Միլիկան և Արթիւր։

—Պատասխան տալէ առաջ, ըսաւ Տիկին Միլիկան, Ռէմի պէտք է խորհի թէ ոչ միայն զուարճութեան և պտոյտի կեանք մը կ'առաջարկեմ իրեն, այլ և աշխատութեան. պէտք է ուսում սովրիլ, աշխատիլ, գիրքերու վրայ հակած մնալ, և Արթիւրի ուսմանցն հետեւիլ, պէտք է համեմատութեան դնել զայս մեծ պողոտաներու ազատութեան հետ։

—Համեմատութիւն չկայ, Տիկի՛ն, ըսի, և կը հաւատամ ձեզ թէ ձեր առաջարկին յարգը քաջ կը ճանչեմ։

—Կը տեսնէ՞ք, ժպրե՛կ, դոչեց Արթիւր, Ռէմի կ'ուզէ մնալ։

Եւ սկսաւ ծափել։ Ցայտնի էր որ վերջ տուի անոր սրատանջութեան, վասն զի երբոր մայրն աշխատութեան և գիրքերու խօսք կ'ընէր՝ Արթիւրի դէմքին վրայ անձկութիւն նշմարեցի, թէ արդեօք պիտի մերժէի՞։ Եւ որովհետեւ գիրքերուն անունէն կը սոսկար, այս երկիւղը թեթեւ չէր կրնար լինիլ հարկաւ։ Բայց ես նոյն երկիւղը չունէի բարեբաղդաբար, և գիրքերը՝ փոխանակ զիս վախցնելու, կը գրաւէին։ Ճշմարիտ է որ քիչ ժամանակէ ի վեր գիրք տրուած էր ձեռքս, բայց այն գիրքերն առաւել հաճոյք պատճառած էին ինձ քան թէ նեղութիւն։ Ուստի Տիկին Միլիկանի առաջարկն շատ գոհ կ'ընէր զիս, և կատարելապէս անկեղծ էի երբոր ինորհակալ եղայ իւր ազնուասրտութենէն։ Ուրեմն չպիտի մեկնէի նաւէն, չպիտի հրաժարէի այս քաղցր կեանքէն, և չպիտի բաժնուէի Արթիւրէն ու մօրմէն։

—Այժմ, շարունակեց Տիկին Միլիկան, կը մնայ իւր տիրոջ հաւանութիւնն ստանալ. ասոր համար պիտի գրեմ իրեն որ դայ մեզ դտնէ Սէդի մէջ, վասն զի չենք կրնար թուլուզ վերադառնալ. ճանբու ծախքն ալ պիտի ղրկեմ իրեն, և կը յուսամ որ երբ հասկցնեմ իրեն այն պատճառներն որք թոյլ չեն տար մեզ երկաթուղով ճանապարհորդել, կ'ընդունի հրաւէրս։ Եթէ ընդունի առաջարկներս, ուրիշ բան չմնար ինձ, բայց եթէ Ռէմիի ծնողաց հետ բանակցիլ, և անոնց ալ հաճութիւնն ստանալ։

Մինչեւ ցարդ եղած խօսակցութեան մէջ ամեն բան իմ բաղձանաց համաձայն էր. կարծես թէ բարի ոգի մը իւր դիւթական գաւազանով ինձ դպած էր. բայց վերջին խօսքերն իմ երազս մէկէն տխուր իրականութեան վերադարձուցին։

Բանակցիլ ծնողա՞ց հետ։

Բայց տարակոյս չկար որ պիտի յայտնէին ինչ որ ես ծածուկ պահել կ'ուզէի։ Ճշմարտութիւնն երեւան պիտի ելնէր. այսինքն ընկեցիկ տղայ լինելս։

Այն ժամանակ ո՛չ Արթիւր, ո՛չ Տիկին Միլիկան, զիս չպիտի ուզէին. այն ժամանակ ինձ ցոյց տուած բարեկամութիւնն պիտի ոչնչանար, իմ յիշատակս անդամ պժգալի պիտի լինէր անոնց։ Արթիւր ընկեցիկ տղու մը հետ խաղացած պիտի լինէր, զայն իրեն ընկեր, բարեկամ, գրեթէ եղբայր ըրած պիտի լինէր։

Սարսափած մնացի։

Տիկին Միլիկան զարմանօք ինձ նայեցաւ և ուզեց խօսեցնել զիս, բայց ես չէի համարձակեր պատասխանել անոր հարցմանց. այն ժամանակ կարծելով թէ տիրոջս մօտ ժամանակէն գալուն մտածութիւնը կը շփոթեցնէր զիս, չտիպեց զիս որ պատասխանեմ։

Բարեբաղդաբար՝ ժամանակն իրիկուն էր, մեր պառկելու պահէն քիչ առաջ, շատ չանցած՝ կրցի խոյս տալ Արթիւրի հետաքրքիր նայուածքէն և գնացի խցիկս փակուեցայ երկիւղներուս և մտածմանց հետ։

Առաջին դէշ գիշերս եղաւ նաւուն մէջ, բայց սարսափելի կերպիւ դէշ, երկայն և տենդոտ։

Ի՞նչ ընէի, ի՞նչ ըսէի։

Չէի կրնար բան մը գտնել։

Եւ հարիւր անդամ միեւնոյն դաղափարները դարձընելէ ու դարձընելէ յետոյ, խիստ հակասական ուրոյումներ ընելէ յետոյ, վերջապէս որոշեցի բան մը չընել, բան մը չըսել։ Թողուլ ամեն բան իրենց ընթացքին և համբերութեամբ սպասել դալիքին։

Թերեւս վիթալիս չուզեր բաժնուիլ ինձմէ, և այն ժամանակ ճշմարտութիւնն իմացնելու պէտք չէր մնար։

Եւ ա՛յնչափ կը զարհուրէի այդ ճշմարտութենէ, և ա՛յնչափ սոսկալի կը կարծէի, որ սկսայ սրտովս փափաքիլ որ Վիթալիս չընդունի Տիկին Միլիկանի առաջարկն։

Անշուշտ պէտք պիտի լիներ հեռանալ Արթիւրէն ու մօրմէն, թերեւս մշանջենապէս հրաժարիլ զանոնք վերստին տեսնելէ, բայց դոնէ դէշ յիշատակ չէին պահեր ինձմէ։

Տիկին Միլիկան, տիրոջս նամակ դրելէն երեք օր յետոյ, պատասխան մ'ստացաւ։ Քանի մը տողով Վիթալիս կ'իմացնէր թէ պատիւ պիտի ունենար Տիկին Միլիկանի հրաւէրին անձամբ պատասխանելու, և թէ յառաջիկայ շաբաթ օրը Սէդ պիտի հասնէր ժամ երկուքի կառախմբով։

Հրաման խնդրեցի Տիկին Միլիկանէն երկաթուղւոյն կայարանն երթալու, և շուներն ու Ժոլի-Բէօր հետս առնելով, գնացի կայարանն և տիրոջս գալուն սպասեցի։

Շուներն անհանգիստ էին՝ կարծես թէ բանէ մը կասկածելով. Ժոլի-Բէօր անհոդ էր, իսկ ես սաստկապէս յուզեալ էի, վասն զի կեանքս պիտի որոշուէր։ Մի՞թէ համարձակէի, պիտի ազատէի Վիթալիսի որ չյայտնէ իմ ընկեցիկ տղայ լինելս։

Բայց չէի համարձակեր, և կ'ղգայի որ այդ երկու բառերն, այն է՝ «ընկեցիկ տղայ», չպիտի կրնային երբէք դուրս ելնել կոկորդէս։

Կայարանի բակին մէկ անկիւնը կեցած էի, շուներս ալ քովս, և Ժոլի-Բէօր ղդեստիս տակ, և կ'սպասէի՝ առանց շուրջս անցածը տեսնելու։

Շուներն իմացուցին ինձ կառախմբին եկած լինելը՝ Վիթալիսի հոտն առնելով։ Ցանկարծ ղգացի որ զիս յառաջ կը քաշէին, և որովհետեւ զդուշութիւն չէի ըներ, շուները փախան քովէս։ Ուրախութեամբ հաչելով կը վազէին, և գրեթէ իսկոյն տեսայ որ Վիթալիսի վիզը ցատկեցին։ Տէրս իւր սովորական կերպարանքովն էր։ Քաբի աւելի արագաշարժ բայց նուազ ճկուն քան զիւր ընկերներն, իւր տիրոջ թեւերուն մէջ նետուեր էր, իսկ Զէրպլենոյ և Տոլէ անոր սրունքներուն փաթթուած էին։

Ես ալ յառաջ վազեցի, և Վիթալիս վար դնելով զԲաբի, ինձ փաթթուեցաւ. առաջին անդամ զիս համբուրեց՝ քանի մ'անդամ կրկնելով իտալերէն.

—Ողջո՛յն, խե՛ղճ սիրելիս։

Տէրս երբէք խստութեամբ վարուած չէր ինձ հետ, բայց զիս գգուած ալ չէր։ Ուստի և չէի վարժուած այս սիրոյ ցոյցերուն. իւր այս խանդաղատանքը սիրտս շարժեց, և աչքս արտասուքով լցուեցաւ, վասն զի այն տրամադրութեան մէջ էի ուր մարդուս սիրտը շուտ կը սեղմուի։

Ուշադրութեամբ երեսը նայելով տեսայ որ ծերացած էր բանտին մէջ. քամակը կամարաձեւ ծռած էր, երեսը դեղնած, շրթունքը ժպտուած։

—Է՛, զիս փոխուած կը դտնես, այնպէս չէ՞ մանչս, ըսաւ ինձ. բանտը դէշ տեղ է, և ձանձրոյթն ալ դէշ հիւանդութիւն. բայց անցուցինք։

Յետոյ խօսքը փոխելով.

—Այդ ինձ գիր դրող տիկինը ի՞նչպէս ճանչեցիր, հարցուց ինձ։

Այն ժամանակ ես ալ պատմեցի ի՞նչպէս նաւուն հանդիպելս, այն օրէն ի վեր Տիկին Միլիկանի և որդւոյն հետ ապրիլս, մեր տեսածն ու ըրածը։

Պատմութիւնս երկար եղաւ մանաւանդ այն պատճառաւ որ կը վախնայի վախճանին հասնելու և զիս սարսափեցնող նիւթին վրայ խօսելու. վասն զի երբէք չպիտի կրնայի ըսել տիրոջս թէ Տիկին Միլիկանի և Արթիւրի հետ ապրելու համար իրմէ բաժնուիլ կ'ուզէի։

Բայց զայս խոստովանութիւն ընելու հարկ չմնայ, վասն զի պատմութիւնս աւարտելէ առաջ՝ Տիկին Միլիկանի բնակած օթեւանն հասանք։ Միւս կողմէ Վիթալիս բան մը չըսաւ ինձ Տիկին Միլիկանի նամակին վրայ, և խօսք մը չըրաւ այն առաջարկութեանց վրայ զորս անշուշտ ուղղած էր իրեն այն նամակին մէջ։

—Եւ այդ Տիկինը կ'սպասէ՞ զիս, ըսաւ, երբոր օթեւանը մտանք։

—Այո՛, ձեզ անոր բնակարանը պիտի տանիմ, պատասխանեցի։

—Աւելորդ է. ըսէ ինձ բնակարանին թիւն և դու հոս սպասէ շուներուն և Ժոլի-Բէօրի հետ։

Երբոր տէրս բան մ'ըսէր, սովորութիւն չունէի պատասխանելու և դիտողութիւն կամ առարկութիւն ընելու. ուղեցի սակայն դիտողութիւն մ'ընել, խնդրելու որ իրեն հետ երթամ Տիկին Միլիկանի քով։ Այս առաջարկս բնական և միանդամայն արդար կը թուէր ինձ, բայց ձեռքի շարժմամբ մը բերանս գոցեց և հնազանդեցայ իրեն, և կեցայ օթեւանին դուռը նստարանի մը վրայ, շուներն ալ քովս։ Անոնք ալ ուզեր էին Վիթալիսի ետեւէն երթալ, բայց անոնց ալ հրաման ըրեր էր որ իւր հետ չմտնեն, հետեւաբար անոնք ալ ինձպէս առանց ընդդիմութեան հնազանդած էին. Վիթալիս գիտէր հրամայել։

Ինչո՞ւ համար չէր ուզեր որ ես ներկայ դտնուէի տիկին Միլիկանի հետ ներբած խօսակցութեանդ։ Այս հարցումն ըրի ես ինձ, խնդիրն ամեն կողմ դարձուցնելով. Պատասխանը դեռ չէի գտած, տեսայ որ ետ դարձեր կուդար։

—Դնա՛ մնաք բարեաւ ըսէ այդ տիկնոջ, ես հոս կ'սպասեմ քեզ, տասն վայրկենէն պիտի մեկնինք։

Դժուարահար եղայ։

—Է՛յ, ըսաւ քանի մը վայրկեան սպասելէ յետոյ, չհասկցա՞ր ըսածս, որ հոս սպուչի պէս կեցեր ես, շուտ ըրէ։

(Շարունակելի)

ԴՈՒՌՆ ՄՈՒՐՀԱՆ

ԱՆԼՈՒԾԱՎՈՐ ՀԱՅՈՒՄ

Ալեքսանդրապոլ, Դարեղնի, Սարուխան, Գորիս, Ղազախ, Ջավանշիր, Ղարաբաղ, Նուխի, Շամախի, Բաքու, Թիֆլիս, Սուխում, Սոչի, Գագրա, Գանձակ, Ելիզավետպոլ, Ռոստով, Նախիջևան, Սալմաստ, Խոյ, Մարաղա, Թավրիզ, Սարդարապատ, Ալեքսանդրիա, Կահիրե, Պորտ Սայիդ, Ալեքսանդրետ, Սամսուն, Տրապիզոն, Կոստանդնուպոլիս, Սմիրնա, Մարսել, Լոնդոն, Նիցցա, Ֆրանկֆուրտ, Նյուրնբերգ, Բրեմեն, Համբուրգ, Ռոտերդամ, Անտվերպեն, Նիկոլաևսկ, Սարատով, Սամարա, Ուֆա, Ռոստոֆ, Ռոստոֆ դոն, Ռոստոֆ դոն Նոր Նախիջևան, Ռոստոֆ դոն Նոր Նախիջևան, Ռոստոֆ դոն Նոր Նախիջևան